

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 334.012.63/.64:355(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2024-2.1>**Кобеля-Звір М.Я.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5627-9408>

Звір Ю.В.

аспірант кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет

**ГРАНТИ ПРОЕКТУ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ
«НАЙКРАЩІ ДОСТУПНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ»**

У статті дано аналіз грантових перспектив Проекту міжнародної технічної допомоги «Найкращі доступні технології та методи управління для України», який виконується Товариством міжнародного співробітництва (GIZ) за дорученням уряду Німеччини. Показано, що проект націлений на бізнес-компанії, що прагнуть екомодернізувати свої виробничі потужності. Проаналізовано основні цілі та пріоритети проекту та його грантової програми, зокрема: встановлено особливості участі українських підприємств у конкурсних відборах програми задля отримання грантового фінансування; на цій основі розроблено рекомендації для організацій – заявників щодо отримання грантів на екомодернізаційні проекти. У дослідженні зазначено: інструменти проекту міжнародної технічної допомоги «Найкращі доступні технології та методи управління для України» мають на меті заохотити бізнес до екомодернізації ще до повноцінного запуску реформи з мінімізації та контролю негативного впливу промислового забруднення на довкілля. Продемонстровано: на грантове фінансування у розмірі до 1 млн євро можуть претендувати українські підприємства, які планують реалізувати з нуля або ж завершити екомодернізаційний проект. Встановлено особливість цього інструменту фінансування, а саме: у проектах повинні комбінуватися гранти з кредитами у розмірі 20 % на 80%. Підсумовано: за умови, якщо українські організації зможуть ефективно скористатися такими грантово-кредитними коштами, то їх проекти сприятимуть збереженню навколишнього середовища та зменшенню забруднення, збільшенню ефективності та прибутковості виробництва, а також підвищенню конкурентоспроможності підприємств на українському та європейському ринках. Успішна реалізація грантової програми також відіграє важливу роль у висвітленні готовності бізнесу до залучення інвестиційного фінансування для модернізації, навіть в умовах воєнного конфлікту, що буде сигналом для міжнародних донорів та фінансових організацій про потенціал та здатність українських підприємств до отримання фінансової підтримки.

Ключові слова: гранти, GIZ, екомодернізація бізнесу, грантова програма, грантове фінансування, можливості програми.

**GRANTS OF THE INTERNATIONAL TECHNICAL ASSISTANCE PROJECT
"BEST AVAILABLE TECHNOLOGIES
AND MANAGEMENT PRACTICES FOR UKRAINE"**

Kobelia-Zvir Mariana, Zvir Yurii
Lviv University of Trade and Economics

The article analyzes the grant opportunities of the international technical assistance project "Best Available Techniques and Management Practices for Ukraine" implemented by the Society for International Cooperation (GIZ) on behalf of the German government. It is demonstrated that the project is aimed at business companies in Ukraine that seek to eco-modernize their production facilities. The study analyzes the main objectives and priorities of the Project and its grant program, in particular; identifies the peculiarities of participation of Ukrainian

enterprises in the competitive selection of the Program for grant funding; on this basis, recommendations for applicant organizations for obtaining grants for eco-modernization projects have been developed. The study notes that the grant instruments of the international technical assistance project "Best Available Techniques and Management Practices for Ukraine" are aimed at encouraging Ukrainian businesses to eco-modernize even before the full launch of the reform to minimize and control the negative impact of industrial pollution on the environment in Ukraine. It is demonstrated that Ukrainian enterprises that plan to implement from scratch or complete an eco-modernization project can apply for grant funding of up to EUR 1 million. The peculiarity of this financing instrument has been established, namely: projects should combine grants with loans in the amount of 20% to 80%. It is summarized that if Ukrainian organizations can effectively use these grant and loan funds, their projects will contribute to environmental protection and pollution reduction, increase production efficiency and profitability, and increase the competitiveness of enterprises in the Ukrainian and European markets. The successful implementation of the grant program will also play an important role in highlighting the readiness of Ukrainian businesses to attract investment financing for modernization, even in the context of the military conflict, which will signal to international donors and financial organizations the potential and ability of Ukrainian enterprises to receive financial support.

Keywords: grants, GIZ, eco-modernization of business, grant program, grant funding, program opportunities.

Постановка проблеми. Промислове забруднення є серйозною проблемою в Україні, і деякі регіони стикаються з особливо високим рівнем забруднення довкілля. Наприклад: Донецький басейн, Криворізький металургійний басейн, Чернігівська та Сумська області та інші регіони нашої держави. Вони також мають певний рівень промислового виробництва, що може впливати на довкілля, хоча не на такий великий масштаб, як у Донецькому або Дніпропетровському регіонах. Забруднення повітря, води та ґрунтів, а також проблеми з утилізацією відходів є тут серйозними наслідками промислового розвитку. В Україні продовжується процес реформи з мінімізації та контролю негативного впливу промислового забруднення на довкілля. Для повноцінної реалізації цієї реформи необхідно, щоб Верховна Рада прийняла законопроект № 6004-д «Про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля» [5; 11], який сприятиме поступовому переходу національних підприємств на європейські стандарти роботи та впровадженню найкращих доступних технологій та методів управління. Це дозволить Україні виконати ще одну умову для отримання членства в ЄС, а також сприятиме зростанню економічних показників при зменшенні негативного впливу на довкілля. Грантова програма проекту «Найкращі доступні технології та методи управління для України» (НДТМ), який виконується Товариством міжнародного співробітництва (GIZ) за дорученням уряду Німеччини, має на меті заохотити український бізнес до екомодернізації ще перед повноцінним запуском реформи [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародна технічна допомога Україні є дієвим інструментом розвитку для різних сфер та галузей від наших міжнародних партнерів. Тому вона часто перебуває у фокусі уваги вітчизняних нау-

ковців, як-от: Беззубко Б., Беззубко Ю., Соколовська І., Сивак О. [1; 7–9].

Мар'янович М. Є. наголошував: «Найбільш потужними донорами МТД в Україні є Європейський Союз, ПРООН, Сполучені Штати Америки через Агенцію США з міжнародного розвитку (USAID), Федеративна Республіка Німеччина через програму GIZ, Японія, Швейцарія, Великобританія, Швеція та інші» [10].

Оскільки підтримка GIZ є однією з найсуттєвіших для нашої держави, то його проекти впродовж останнього десятиріччя часто стають об'єктом досліджень різних авторів, як-от: Волошин О.Л., Захарова Н.Ю., Мар'янович М.Є. та ін. [2; 6; 10].

Проте невивченими залишилися грантові можливості Проекту міжнародної технічної допомоги GIZ «Найкращі доступні технології та методи управління для України», націленого на бізнес-компанії.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкрити грантові перспективи Проекту міжнародної технічної допомоги «Найкращі доступні технології та методи управління для України» для бізнес-компаній, які прагнуть екомодернізувати свої виробничі потужності.

Задля досягнення цієї мети ми виокремили ряд завдань:

- проаналізувати основні цілі та пріоритети проекту та його грантової програми зокрема;
- встановити особливості участі українських підприємств у конкурсних відборах програми задля отримання грантового фінансування;
- на цій основі розробити рекомендації для організацій – заявників щодо отримання грантів на екомодернізаційні проекти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В межах процесу підготовки до вступу в ЄС Україна впроваджує в національне законодавство Директиву щодо промислових викидів (Директива 2010/75/ЄС) [3]. Головним аспектом цього

документа є застосування НДТМ для зменшення викидів від великих промислових підприємств при встановленні вимог до отримання дозволів. З метою підтримки імплементації такої Директиви у 2019 році розпочато реалізацію Проекту «Найкращі доступні технології та методи управління (НДТМ) для України». При цьому партнером є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Безповоротні кошти на впровадження ініціатив із екомодернізації для бізнесу відкриваються в межах грантової складової цього проекту [4].

Перевага даної грантової програми – можливість отримання її безповоротних ресурсів прогресивними підприємствами, що мають намір реалізувати як новий проект НДТМ на своєму виробництві, так і завершити той, що вже був розпочатий і зупинений із об'єктивних причин і не може бути поновлено за рахунок власних коштів підприємства. У такому випадку профінансованою програмою за умови глибокого обґрунтування фінансується лише незавершена частина проекту НДТМ.

Особливістю грантової програми є можливість фінансування інвестиційних проектів кількох типів, як-от: основна технологія, обладнання технологічного процесу, очистка викидів або скидів, моніторинг, управління відходами тощо.

Як вказано в проектній документації, організація-заявник має право запитувати грантові кошти на проект, що охоплюється сферою дії та має проектну продуктивність відповідно до Директиви 2010/75/ЄС та законопроект 6004-Д [3; 4; 11].

На думку експертів, відмінна особливість програми: розмір її грантового фінансування на один проект може сягати 1 млн євро, що відповідно не перевищує 20% витрат на реалізацію (або завершення реалізації) проекту НДТМ та надається підприємству в якості співфінансування до спершу отриманого підприємством в одному з українських банків кредиту в розмірі не менше гранту.

У випадку, якщо проект НДТМ полягає у завершенні призупиненої модернізації, максимальна сума гранту визначається наступним чином:

$$G = (C_{pr} - C_r) * 0,2,$$

де G – максимальна сума гранту, C_{pr} – загальна вартість проекту, C_r – вартість частини проекту, що вже профінансована (за наявності), $0,2$ – частка гранту у проекті [4].

Відмінною перевагою грантового фінансування програми є те, що індикатором реалізації проекту НДТМ впродовж 10 місяців із моменту підписання грантової угоди має бути запуск установи, модернізованої відповідно до нього. Після пуско-налагоджувальних робіт GIZ буде проведено моніторинг і оцінку досягнення екологічних показників, які організація задекларувала у гран-

товій заявці. Також у залежності від специфіки проекту GIZ може проводити моніторинг під час реалізації проекту [4].

Варто наголосити, що на грант можуть претендувати лише ті підприємства, які відповідають усім критеріям прийнятності програми, як-от:

1. Розташування підприємства та його потужностей на території України, окрім місць, де проходять активні бойові дії, та/або тимчасово окупованих територій.

2. Відсутність співпраці з країнами-агресорами та/або компаніями, що зареєстровані та/або діють на території країн-агресорів та з компаніями з санкційних списків ЄС, США чи України.

3. Відповідність проекту вимогам НДТМ (як показано у відповідних висновках НДТМ; якщо немає висновків НДТМ для сектору, слід використовувати вимоги довідкових документів щодо НДТМ).

4. Лише існуючі установи (оскільки нові установи мають відповідати вимогам НДТМ за визначенням).

5. Інвестиційний проект (тобто понад 50% загальних витрат на проект пов'язані з придбанням, установкою та впровадженням нового обладнання, термін експлуатації якого перевищує один рік).

6. Наявність техніко-економічного обґрунтування проекту.

7. Принцип додатковості (проект складно реалізувати без підтримки донорів).

8. Проведення антикорупційної політики на підприємстві.

9. Наявність попередньо погодженого банком кредитного договору.

10. Фінансова спроможність (визначається, крім іншого, чистим прибутком і договором позики) [4].

Особливістю програми є її двоетапний процес відбору, де на першому етапі організації-заявнику необхідно заповнити Форму початкової оцінки, яка буде попередньо розглядатися GIZ на предмет дотримання основних та обов'язкових умов програми та критерій прийнятності для процедури оцінки. У разі позитивного рішення GIZ підприємство отримує запит на заповнення Форми підсумкової оцінки. Оцінювання цієї форми буде проведено з підрахунком рейтингових оцінок відповідно до Схеми оцінювання. Варто наголосити на тому, що визначення переможців для отримання грантів буде здійснюватися на конкурсній основі. Додатково після подачі Форми підсумкової оцінки GIZ може запитувати надання додаткових документів, як-от бюджет проекту [4; 12].

Проаналізувавши програмну документацію, умови грантового конкурсу та Схему оцінювання Форми підсумкової оцінки, ми сформуливали ряд рекомендацій для організацій-заявників, які

хочуть скористатися грантом програми та готують заявки на участь у грантовому конкурсі:

1. Необхідно аргументувати екологічні переваги реалізації проекту. Ними можуть бути: скорочення викидів у повітря та/або скидів у воду, запобігання утворенню або утилізації твердих відходів, енергоефективність, економія води та/або сировини тощо.

2. Доцільно подбати про те, щоб станом на дату подачі заявки на участь у конкурсному відборі у організації-заявника не було судових справ проти неї за останні 5 років.

3. Щоб отримати максимальну кількість балів за критерієм «Орієнтовна зміна річних операційних витрат після впровадження (тис. грн/рік)», необхідно аргументовано продемонструвати зменшення на 5% і більше кожного року після проекту.

4. Для того, щоб проект мав перевагу перед іншими з такою ж кількістю підсумкових балів, його розробникам варто подбати про аргументацію вторинних екологічних переваг, адже їх наявність вплине позитивно на прийняття рішення про фінансування конкурсною комісією.

5. Якщо проект належить до повітряного сектору, то необхідно продемонструвати, як саме він спрямований на запобігання, скорочення та усунення певного забруднювача в атмосферних викидах.

6. Якщо проект належить до водного сектору, то варто надати аргументи, як саме проектна діяльність вплине на процес запобігання, скорочення або усунення певного забруднювача у питній воді чи стічних водах.

7. Якщо проект належить до сектору відходів, то доцільно вказати, як саме він буде працювати задля запобігання, скорочення та усунення забруднення небезпечними відходами, а також як зменшуватиме утворення відходів або буде нейтралізовувати чи зменшувати небезпечні відходи у певному класі небезпечних відходів.

8. Доцільно планувати проект із високим рівнем енергоефективності, а саме: забезпечити високу фізичну ефективність у гігаджоулях на рік та одночасно найменшу його вартість.

9. Якщо організація планує впроваджувати водозберігаючий проект, то їй необхідно подбати про високу фізичну ефективність у кубометрах води на рік та одночасно його низьку вартість у тис. грн.

10. Розробляючи проект, варто врахувати важливість *проведення організаційних заходів*. Наприклад, запровадження постійного моніторингу або практик управління відходами. На основі експертної якісної оцінки найкраща проектна пропозиція може бути оцінена найвищим балом.

За умови дотримання організаціями-заявниками усіх критеріїв прийнятності програми та розробки грантових заявок за рекомендаціями проектні пропозиції мають шанси бути підтриманими та профінансованими програмою сумами фінансування до 1 000 000 євро.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, аналіз можливостей Проекту міжнародної технічної допомоги «Найкращі доступні технології та методи управління для України», який виконується Товариством міжнародного співробітництва (GIZ) за дорученням уряду Німеччини, продемонстрував, що грантові інструменти проекту мають на меті заохотити український бізнес до екомодернізації ще перед повноцінним запуском реформи з мінімізації та контролю негативного впливу промислового забруднення на довкілля. На грантове фінансування у розмірі до 1 млн євро можуть претендувати українські підприємства, які планують реалізувати з нуля або ж завершити екомодернізаційний проект. Особливістю цього інструменту фінансування інвестиційних проектів є те, що в них повинні комбінуватися гранти з кредитами у розмірі 20% на 80%. За умови, якщо українські організації зможуть ефективно скористатися цими грантово-кредитними коштами, то їх проекти сприятимуть збереженню навколишнього середовища та зменшенню забруднення, збільшенню ефективності та прибутковості виробництва, а також підвищенню конкурентоспроможності підприємств на українському та європейському ринках. Успішна реалізація грантової програми також відіграє важливу роль у висвітленні готовності бізнесу до залучення інвестиційного фінансування для модернізації, навіть в умовах воєнного конфлікту. Це буде сигналом для міжнародних донорів та фінансових організацій про потенціал та здатність українських підприємств до отримання фінансової підтримки.

Подальшими нашими дослідженнями будуть конкретні аспекти результативності профінансованих інвестиційних ініціатив Проекту міжнародної технічної допомоги «Найкращі доступні технології та методи управління для України».

Список використаних джерел:

1. Беззубко Б., Беззубко Ю. Міжнародна технічна допомога для України. *Галицький економічний вісник. Міжнародні економічні відносини*. Тернопіль : ТНТУ, 2020. Т. 64. № 3. С. 210–216. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/32493> (дата звернення: 12.04.2024).

2. Волошин О.Л. Упровадження системи енергетичного менеджменту як один з напрямів державної підтримки розвитку альтернативної енергетики в Україні. *Державне управління науково-освітнього забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців у сфері цивільного захисту* : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 квітня 2015 р. / за заг. ред. В.П. Садкового. Харків, 2015. С. 152–155. URL:

http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/5024/1/Zbirnuk_16-17.0.15%20%281%29.pdf#page=152 (дата звернення: 02.04.2024).

3. Директива Європейського парламенту і Ради 2010/75/ЄС від 24 листопада 2010 року про промислові викиди (інтегрований підхід до запобігання забрудненню та його контролю) (Нова редакція) (Текст стосується СЕП). URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/%202010_75_%D0%84%D0%A1.pdf (дата звернення: 16.04.2024).

4. До 1 000 000 євро на екомодернізацію - грантова програма для українського бізнесу від Німеччини (giz). До 1 млн євро на екомодернізацію. Гранти 2024. *Центр розвитку «ЧАС ЗМІН»*. URL: <https://chaszmin.com.ua/do-1-000-000-yevro-na-energomodernizatsiyu-grantova-programa-dlya-ukrayinskogo-biznesu-vid-nimechchyny-giz/> (дата звернення: 18.04.2024).

5. Довідкові документи з НДТМ. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/atmosferne-povitrya/ndtm-2/ndtm/> (дата звернення: 09.04.2024).

6. Захарова Н.Ю. Фінансове забезпечення бізнесу під час війни. *Сучасні технології управління соціально-економічним розвитком України в умовах глобальних викликів сьогодення*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 23-24 листопада 2023 року, м. Запоріжжя. 2023. С. 27–30. URL: <http://surl.li/tnviw> (дата звернення: 21.04.2024).

7. Соколовська І., Сивак О. Фінансові джерела стійкості українських підприємств в умовах невизначеності. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 4(72). С. 39–46. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/658> (дата звернення: 04.04.2024).

8. Кобеля-Звір М.Я. Грантова підтримка для представників бізнесу у формі консалтингу. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 7. С. 68–73. URL: <http://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/89> (дата звернення: 22.04.2024).

9. Кобеля-Звір М.Я., Звір Ю.В. Грантова допомога експортно орієнтованим підприємствам від «Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)» в умовах війни. *Український економічний часопис*. 2024. Вип. 4. С. 15–19. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/334/317> (дата звернення: 07.04.2024).

10. Мар'янович М.Е. Міжнародна технічна допомога та її роль у забезпеченні сталого розвитку. *Фінансово-економічний та суспільний світовий розвиток : сучасні тренди і перспективи*: матер. Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, Київ, 25 січня 2017 року. 2017. С. 68–70. URL: <http://surl.li/tnvj1> (дата звернення: 14.04.2024).

11. Проект Закону про забезпечення конституційних прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля 6004-д від 04.01.2023. *Законопроекти. Верховна Рада України: офіційний веб-портал парламенту України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41111> (дата звернення: 28.04.2024).

12. Financing: Contract management and contract processing. Deutsche Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. URL: <https://www.giz.de/en/workingwithgiz/34529.html> (дата звернення: 12.04.2024).

References:

1. Bezzubko B., Bezzubko Yu. (2020) Mizhnarodna tekhnichna dopomoha dlia Ukrainy [International technical assistance for Ukraine]. *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny*. Ternopil : TNTU, vol. 64, no. 3, pp. 210–216. Available at: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/32493> (accessed April 12, 2024).

2. Voloshyn O. L. (April 16-17, 2015) Uprovadzhennia systemy enerhetychnoho menedzhmentu iak odyn z napriamiv derzhavnoi pidtrymky rozvytku al'ternatyvnoi enerhetyky v Ukraini [Implementation of the energy management system as one of the directions of state support for the development of alternative energy in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia naukovo-osvitn'oho zabezpechennia pidhotovky konkurentospromozhnykh fakhivtsiv u sferi tsyvil'noho zakhystu : zbirnyk tez Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii / za zah. red. V. P. Sadkovoho*. Kharkiv, pp. 152–155. Available at: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/5024/1/Zbirnuk_16-17.0.15%20%281%29.pdf#page=152 (accessed April 2, 2024).

3. Dyrektyva Yevropejs'koho parlamentu i Rady 2010/75/Yes vid 24 lystopada 2010 roku pro promyslovi vykydy (intehrovanyj pidkhid do zapobihannia zabrudnenniu ta joho kontroliu) (Nova redaktsiia) (Tekst stosuiet'sia SEP) [Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of November 24, 2010 on industrial emissions (integrated approach to pollution prevention and control) (New edition) (Text refers to SEP)]. Available at: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/%202010_75_%D0%84%D0%A1.pdf (accessed April 16, 2024).

4. Do 1 000 000 yevro na ekomodernizatsiyu – hrantova prohrama dlya ukayns'koho biznesu vid Nimechchyny (GIZ) [Up to 1,000,000 euros for eco-modernisation – grant program for ukrainian business from Germany (GIZ)]. *Tsentr rozvytku «ChAS ZMIN»*. Available at: <https://chaszmin.com.ua/do-1-000-000-yevro-na-energomodernizatsiyu-grantova-programa-dlya-ukrayinskogo-biznesu-vid-nimechchyny-giz/> (accessed April 18, 2024).

5. Dovidkovi dokumenty z NDTM [Reference documents from NDTM]. *Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy*. Available at: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/atmosferne-povitrya/ndtm-2/ndtm/> (accessed April 9, 2024).

6. Zakharova N. Yu. (November 23-24, 2023) Finansove zabezpechennia biznesu pid chas vijny [Financial support of business during the war]. *Suchasni tekhnologii upravlinnia sotsial'no-ekonomichnym rozvytkom Ukrainy v umovakh hlobal'nykh vyklykiv s'ohodennia : materialy III Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Zaporizhzhia. P. 27–30. Available at: <http://surl.li/tnviw> (accessed April 21, 2024).

7. Sokolovs'ka I., Syvak O. (2023) Finansovi dzherela stijkosti ukrains'kykh pidpriemstv v umovakh nevyznachnosti [Financial sources of stability of Ukrainian enterprises in conditions of uncertainty]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, no. 4(72), pp. 39–46. Available at: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/658> (accessed April 4, 2024).

8. Kobelia-Zvir M. Ya. (2023) Hrantova pidtrymka dlia predstavnykiv biznesu u formi konsal'tynhu [Grant support for business representatives in the form of consulting]. *Upravlinnia zminamy ta innovatsii*, no. 7, pp. 68–73. Available at: <http://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/89> (accessed April 22, 2024).

9. Kobelia-Zvir M. Ya., Zvir Yu. V. (2024) Hrantova dopomoha eksportno oriientovanyim pidpriemstvam vid «Prohramy USAID z aharnoho i sil's'koho rozvytku (AHRO)» v umovakh vijny [Grant assistance to export-oriented enterprises from the "USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO)" in wartime conditions]. *Ukrains'kyj ekonomichnyj chasopys*, is. 4, pp. 15–19. Available at: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/334/317> (accessed April 7, 2024).

10. Mar'ianovych M. E. (January 25, 2017) Mizhnarodna tekhnichna dopomoha ta ii rol' u zabezpechenni staloho rozvytku [International technical assistance and its role in ensuring sustainable development]. *Finansovo-ekonomichnyj ta suspil'nyj svitovyj rozvytok : suchasni trendy i perspektyvy* : mater. Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh. Kyiv. Pp. 68–70. Available at: <http://surl.li/tnvj> (accessed April 14, 2024).

11. Proekt Zakonu pro zabezpechennia konstytutsiinykh prav hromadian na bezpechne dlia zhyttia i zdorov'ia dovkil'ia 6004-d vid 04.01.2023. [Draft Law on ensuring the constitutional rights of citizens to an environment safe for life and health 6004-d dated 04.01.2023]. *Zakonoproekty. Verkhovna Rada Ukrainy : ofitsiinyj veb-portal parlamentu Ukrainy*. Available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41111> (accessed April 28, 2024).

12. Financing: Contract management and contract processing. Deutsche Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Available at: <https://www.giz.de/en/workingwithgiz/34529.html> (accessed April 12, 2024).

E-mail: marianakobelia@gmail.com